

LAPSIPERHEIDEN VANHEMPIEN ASENNOITUMINEN
VARHAISKASVATUKSEN JA PERUSOPETUKSEN
MARKKINOISTUMISEEN

Venla Lehtonen

Kandidaatintutkielma

Yhteiskuntapolitiikka

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2019

TIIVISTELMÄ

LAPSIPERHEIDEN VANHEMPIEN ASENNOITUMINEN VARHAISKASVATUKSEN JA PERUSOPETUKSEN MARKKINOISTUMISEEN

Venla Lehtonen
Yhteiskuntapolitiikka
Kandidaatintutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Ilkka Virmasalo
Kevät 2019
29 sivua

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastelen suomalaisten lapsiperheiden vanhempien asennoitumista varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumiseen. Markkinoistuminen ymmärretään prosessina, jossa yhä suurempi osa tietyn palvelun tuotannosta siirtyy yksityisten toimijoiden tuotettavaksi. Erityisesti varhaiskasvatuksen markkinoistumisen on tutkimuskirjallisuudessa esitetty myötäilevän julkisen sektorin yleistä markkinoistumiskehitystä. Vaikuttaisi siltä, ettei suomalaisten asenteita varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumiseen ole juurikaan tutkittu. Tämän vuoksi tuloksia peilataan pääosin sosiaali- ja terveystalouden sekä muiden kunnallisten palveluiden markkinoistumista käsittelevien tutkimusten tuloksiin.

Tutkimuskysymyksiä on kaksi: ”Miten suomalaiset lapsiperheiden vanhemmat suhtautuvat varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumiseen” ja ”Mitkä tekijät selittävät tai ennustavat varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumisen kannatusta?”. Selitettävänä muuttujana on asenneväittäjä ”Tarvitaan lisää yksityisiä palveluntuottajia varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen.” Tutkimuksen aineiston muodostaa Lastensuojelun keskusliiton marraskuussa 2014 keräämä Lapsiperheiden avuntarpeet 2014 -aineisto (n=1065). Perusjoukkona ovat suomalaisten lapsiperheiden vanhemmat. Analyysimenetelminä on käytetty ristiintaulukointia sekä logistista regressioanalyysiä.

Tutkimustulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että lapsiperheiden vanhempien kannatusta varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumiseen selittävät ikä, ammatti ja tulot. Nuorimmat ikäryhmät, korkeimpaan tuloluokkaan kuuluvat sekä johtavassa asemassa työskentelevät suhtautuvat muita ryhmiä myönteisemmin varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumiseen. Koulutuksen mukaan tarkasteltaessa ristiintaulukoinnin tuottama tilastollinen merkitsevyys sen sijaan katoaa muita muuttujia vakioitaessa, joten näiden tulosten valossa koulutuksella ei vaikuttaisi olevan yhteyttä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumisen kannatukseen.

Avainsanat: markkinoistuminen, yksityistäminen, varhaiskasvatus, perusopetus, lapsiperheet, asenteet, ristiintaulukointi, logistinen regressioanalyysi

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
1 JOHDANTO.....	4
2 MARKKINOISTUMINEN.....	7
2.1 VARHAISKASVATUKSEN JA PERUSOPETUKSEN MARKKINOISTUMINEN.....	8
2.2 SUOMALAISTEN ASENNOITUMINEN MARKKINOISTUMISEEN.....	10
3 TUTKIELMAN TOTEUTUS.....	12
3.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA MUUTTUJAT.....	12
3.2 TUTKIMUSMENETELMÄT.....	14
4 ANALYYSI.....	16
4.1 SUHTAUTUMINEN VARHAISKASVATUKSEN JA PERUSOPETUKSEN MARKKINOISTUMISEEN.....	16
4.2 MIKÄ SELITTÄÄ VARHAISKASVATUKSEN JA PERUSOPETUKSEN MARKKINOISTUMISEN KANNATUSTA?.....	18
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	21
LÄHTEET.....	25

1 JOHDANTO

Yksityisessä omistuksessa olevat voittoa tavoittelevat hoivayritykset ovat saaneet viime vuosina runsaasti mediahuomiota. Varhaiskasvatuksen osalta julkisissa keskusteluissa on noussut esiin toisistaan eriäviä näkökulmia, kuten esimerkiksi perheiden oikeus valita varhaiskasvatuksen palveluntuottaja (Helsingin Sanomat 27.2.2019) ja kysymys siitä, onko ylipäänsä voittoa tavoittelevien yritysten paikka olla varhaiskasvatuksen palveluntuottajana (Helsingin Sanomat 25.2.2019). Lisäksi vaikka perusopetusta ei Suomessa saa järjestää taloudellisen voiton tavoittelemiseksi (Perusopetuslaki 628/1998 7 §), on myös yksityisten ja julkisten koulujen suhteesta, koulujen rahoituksesta ja yksityisten toimijoiden roolista perusopetuksessa keskusteltu (esim. Kokoomusnuoret 26.5.2015; YLE Uutiset 20.9.2012).

Suomalaisen varhaiskasvatuksen juuret ulottuvat 1800-luvulle, jolloin lasten kasvatusta ja opetusta alettiin ymmärtämään myös yhteiskunnallisena kysymyksenä (Hänninen & Valli 1986, 53–58; Eerola-Pennanen, Vuorisalo & Raittila 2017, 22). Päivähoitoon osallistuminen oli suhteellisen vähäistä aina 1950-luvulle saakka, mutta 1960-luvulla suomalaisen yhteiskunnan voimakkaan rakennemuutoksen myötä myös päivähoitoa alettiin kehittää. Vuonna 1973 voimaan tulleen päivähoitolain myötä päivähoitosta tuli maksullinen palvelu, joka on tarkoitettu kaikille ja määräytyy tarpeen mukaan. (Välimäki & Rauhala 2000, 391–396.) Nykyään varhaiskasvatusta määritellään kokonaisuudeksi, joka on suunnitelmallista ja tavoitteellista pedagogiikkaan painottunutta lapsen kasvatusta, opetusta ja hoitoa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019a). Kuntien vastuulla on joko tuottaa varhaiskasvatustalot itse tai hankkia ne muulta palveluntuottajalta sopimukseen perustuen (Kuntalaki 410/2015 9 §).

Perusopetus taas on yhdeksänvuotinen maksuton ja yleissivistävä koulutus, joka toteutetaan pääosin peruskouluissa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019b). Merkittävä askel suomalaisen peruskoulun kehityksessä on ollut kansakoulujärjestelmän perustaminen 1800-luvun lopulla (Ahonen 2003, 11). Vuonna 1921 säädettiin oppivelvollisuus, jonka seurauksena Suomeen saatiin yhtenäinen nelivuotinen pohjakoulu kaikille lapsille. Oppivelvollisuuden myötä kansakoulun käyminen yleistyi vähitellen myös maaseudulla. (Antikainen, Rinne & Koski 2013, 100–101.) Peruskoululaki laadittiin vuonna 1968, ja se takasi maksuttoman yhdeksänvuotisen peruskoulun jokaiselle Suomessa asuvalle oppivelvollisuusikäiselle (Ahonen 2003, 109). Peruskoulun tasa-arvokehitys sai kuitenkin käänteen 1990-luvun lopussa, kun lähes

sata vuotta käytössä olleet koulupiirit, joiden perusteella oppivelvollisuusikäiset oli alueen peruskouluihin sijoitettu, muutettiin kuntien velvollisuudeksi osoittaa jokaisella koulupaikka, mutta samalla mahdollistettiin oppilaille vapaus pyrkiä myös muihin kouluihin kuin vain ”lähikouluunsa” (Ahonen 2003, 11; Seppänen 2006, 51–71).

Tässä kandidaatintutkielmassa käsittelen varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumista. Markkinoistuminen ymmärretään yläkäsitteenä erilaisten kunnallisten palveluiden markkinasuuntaukselle (Kallio 2007, 251). Toisin kuin kunnallisten palveluiden markkinoistumisen suhteen, suomalaisten mielipiteitä nimenomaan varhaiskasvatuksen tai perusopetuksen markkinoistumiseen ei ole juuri tutkittu. Tämä tekee tästä tutkielmasta ajankohtaisen ja tärkeän, sillä markkinoistumiskehitystä on tapahtunut myös varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa, vaikka kansalaisten asennoitumista siihen ei ole mittavasti tutkimuskirjallisuudessa huomioitukaan. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että suomalaisten asennoituminen kunnallisten palveluiden markkinoistumiseen on muuttunut vuosina 1994–2004 kielteisemmäksi (Kallio 2007). Asennemuutos on selkeä eri väestöryhmistä riippumatta, ja lisäksi myös erot asenteissa ovat kasvaneet (Kallio 2007, 249–250). Sama kehityssuunta on todettu myös EVA:n vuotuisassa kansallisessa asennetutkimuksessa. Vuonna 2017 ainoastaan noin joka viides suomalaisista kannatti yksityisten palveluntuottajien lisäämistä julkiselle sektorille, kun taas vuonna 1988 sitä kannatti 44 %. (Apunen, Haavisto, Iskanius & Toivonen 2017, 21.)

Aiheen lisäksi myös käytetty aineisto tekee tämän tutkielmasta ja sen näkökulmasta erityisen mielenkiintoisen. Aineiston perusjoukkona ovat suomalaiset lapsiperheet, joissa on 0–17-vuotiaita lapsia (Lapsiperheiden avuntarpeet 2014, 3), ja tutkielma keskittyykin lapsiperheiden vanhempien asennoitumiseen. Usein erilaisia lapsiperheiden palveluita tai varhaiskasvatusta käsittelevissä aineistoissa ja kyselyissä pyritään kartoittamaan kaikkien suomalaisten mielipiteitä, kun taas tässä tutkielmassa tavoitteena on nostaa esille juuri lapsiperheiden vanhempien näkemyksiä – eli heidän, joita varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistuminen aivan erityisen läheisesti koskettaa.

Tutkimuskysymyksiä, joihin pyrin vastaamaan, on kaksi: Ensimmäisenä kysymyksenä on: ”Miten suomalaiset lapsiperheiden vanhemmat suhtautuvat yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen?”. Toinen tutkimuskysymys on: ”Mikä

selittää tai ennustaa kannatusta yksityisten toimijoiden lisäämiseen varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa?”. Erityisesti varhaiskasvatuksen markkinoistumisen on esitetty myötäilevän julkisen sektorin yleistä markkinoistumiskehitystä (Ruutiainen, Alasuutari & Karila 2018), ja tämän vuoksi on kiinnostavaa tarkastella vertaillen ja tämän tutkimuksen tavoitteita tukien ja täydentäen, selittykö asennoituminen varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumiseen samanlaisilla tekijöillä kuin mitkä yleisesti selittävät kunnallisten palveluiden markkinoistumisen kannatusta.

Aluksi luvussa kaksi esittelen markkinoistumista yleisemmällä tasolla ja varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kontekstissa, sekä aiempaa tutkimusta suomalaisten asennoitumisesta kunnallisten palveluiden markkinoistumiseen. Luvussa kolme avaan tutkimuksen toteutusta esittelemällä aineiston, muuttajat, tutkimuskysymykset ja käytetyt menetelmät, jonka jälkeen luvussa neljä esittelen aineiston analyysit ja keskeisimmät tulokset. Lopuksi luvussa viisi nostan esille keskeiset tulokset johtopäätöksineen sekä pohdin tulosten merkitystä ja jatkotutkimusehdotuksia.

2 MARKKINOISTUMINEN

Kehitys kohti julkisen sektorin markkinoistumista on ymmärretty yhtenä julkisen sektorin reformin seurauksista (Kallio 2007, 251.). Julkisen sektorin reformilla tarkoitetaan 1980-luvulla käynnistynyttä kokonaisvaltaista hallinnon uudistusta. Julkisen sektorin reformi on käsittänyt kaikki teollisuusmaat, mutta se on painottunut ja edennyt eri maissa eri tavoin maiden erilaisten poliittisten kulttuurien ja instituutioiden vuoksi. Kansallisista painotuksista huolimatta uudistuksessa on nähtävissä paljon samankaltaisia piirteitä ja tavoitteita, kuten markkinoiden alueen laajentaminen ja julkisen sektorin kasvun rajoittaminen esimerkiksi yksityistämisen ja julkisen toimintojen markkinoistamisen avulla. (Harrinvirta 2000; Julkunen 2006, 77–78.)

Markkinoistumista, yksityistämistä ja palveluiden ulkoistamista käytetään käsitteinä melko vaihtelevasti ja osittain myös synonyymeina, eikä laajaa yhteisymmärrystä määritelmistä ole saavutettu. Markkinoistuminen voidaan kuitenkin nähdä tietynlaisena yläkäsitteenä kunnallisten palveluiden markkinasuuntaukselle. (Kallio 2007, 251.) Se on muutosta julkisen sektorin toimintatavassa, ja tämä muutos voi ilmentyä kahdella tavalla: se voi pyrkiä juurruttamaan yrity maailman toimintatapoja osaksi julkista sektoria luoden sille sisäiset markkinat esimerkiksi tilaaja–tuottajamallin avulla, tai sillä voidaan viitata prosessiin, jossa palveluita siirtyy yksityisten toimijoiden tuotettavaksi entistä suurempi osa. (Anttonen, Häikiö & Raitakari 2013, 291–293; Anttonen & Meagher 2013.) Tässä tutkielmassa markkinoistuminen ymmärretään erityisesti jälkimmäisellä tavalla, eli prosessina kohti yhä suurempaa yksityisten palveluntuottajien osuutta.

Markkinoistumisella voi olla sekä suoria että epäsuoria vaikutuksia, ja tietyn uudistuksen vaikuttavuus riippuu paljolti siitä, tarkastellaanko välittömiä ja suoria vaikutuksia, vai vaikeammin havaittavia epäsuoria vaikutuksia. Myös kilpailuttaminen ja hallinnon uudistaminen itsessään vie paljon resursseja, joiden vuoksi yksityistämisestä saatavat taloudelliset hyödyt jäävät mahdollisesti vähäisemmiksi. (Julkunen 2006, 93–95.) Mark Pearsonin ja John Martinin (2005) OECD:lle kokoaman selvityksen mukaan yksityistämällä ei välttämättä saada aikaan makrotaloudellista etua, mutta mikrotaloudellisesti tarkasteltuna he tekivät kolme johtopäätöstä: Ensimmäiseksi, avaamalla palveluntuotanto useille tuottajille, voidaan saada enemmän valinnanvaraa ja innovaatioita. Toiseksi, yksityistämisen tehokkuushyödyt ovat rajalliset johtuen lukuisista eri syistä kuten palveluiden kattavuuden

turvaamisen ja palvelupakettien yksilöllistämisen kustannuksista. Kolmanneksi, yksityisten toimijoiden tuottamien palveluiden mahdollinen epätasainen jakautuminen voi synnyttää lukuisia sosiaalisia ongelmia. (Pearson & Martin 2005.)

2.1 VARHAISKASVATUKSEN JA PERUSOPETUKSEN MARKKINOISTUMINEN

Varhaiskasvatuksen markkinoistumisen on nähty myötäilevän julkisen sektorin yleistä markkinoistumiskehitystä (Ruutiainen, Alasuutari & Karila 2018). Vuonna 2017 kaikkiaan 247 968 lasta eli 71 % kaikista 1–6-vuotiaista lapsista osallistui varhaiskasvatukseen ja heistä 208 932 lasta eli noin 84 % osallistui kunnalliseen varhaiskasvatukseen (Varhaiskasvatus 2017). Suurin osa lapsista osallistuu siis yhä kunnalliseen varhaiskasvatukseen, mutta yksityisten toimijoiden määrä varhaiskasvatuksen palveluntuottajina on noussut 2000-luvulla (Varhaiskasvatus 2017; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014) ja useimpien kuntien suunnitelmissa on lisätä yksityisten palveluntuottajien osuutta lähivuosina (Riitakorpi, Alila & Kahiluoto 2015).

Kunnalliseen varhaiskasvatukseen sisältyy sekä kunnan järjestämä päiväkotitoiminta ja perhepäivähoito että yksityisiltä palveluntuottajilta ostopalveluina ostetut varhaiskasvatuspalvelut. Tämän lisäksi perheillä on mahdollisuus valita yksityinen varhaiskasvatus kunnallisen varhaiskasvatuksen sijaan. Ensimmäinen vaihtoehto yksityisen varhaiskasvatuksen valitsemiseen on kunnan maksama palveluseteli, jonka avulla perhe voi valita kunnan hyväksymien yksityisten päiväkotien tai perhepäivähoidon joukosta itselleen sopivimman. Toinen vaihtoehto on Kelan maksama yksityisen hoidon tuki. Vuonna 2017 noin 16 % varhaiskasvatukseen osallistuneista lapsista osallistui yksityiseen varhaiskasvatukseen joko palvelusetelin tai yksityisen hoidon tuen avulla. (Varhaiskasvatus 2017.)

Perusopetuksen järjestämistä ohjaa erilainen lainsäädäntöperusta kuin varhaiskasvatuksen järjestämistä, ja siitä syystä myös peruskoulun markkinoistuminen ilmenee eri tavoin kuin varhaiskasvatuksen. Perusopetusta ei saa Suomessa järjestää taloudellisen voiton tavoittelemiseksi (Perusopetuslaki 628/1998 7 §; Perustuslaki 731/1999 16 §), mutta siitä huolimatta markkinoistuminen on nähtävissä myös peruskoulukontekstissa. Piia Seppänen (2006) esittää, että kouluvalintamahdollisuuksien vuoksi useisiin Suomen kaupunkeihin on

muodostunut julkiskoulumarkkinat, joissa oppilaat ja vanhemmat nähdään asiakkaina ja joissa koulut tarjoavat heille painotuksiaan ja vahvuuksiaan. Suomessa kouluvalintapolitiikkaa ei kuitenkaan ole useiden muiden maiden tapaan sovellettu julkisesti rahoitettujen yksityiskoulujen tai yksityisessä omistuksessa olevien koulujen tarjontaan, vaan se on rajoitettu julkisesti rahoitetun ja hallinnoidun peruskoulujärjestelmän sisään (Seppänen 2001, 186; Seppänen 2006, 58–69).

Perusopetuksen markkinoistuminen näkyy siis erityisesti oppilaiden valinnanvapaudessa sen suhteen, mihin peruskouluun he hakeutuvat, eikä niinkään taloudellista voittoa tavoittelevien yksityisten toimijoiden keskinäisessä kilpailussa. Tämän lisäksi peruskoulujen markkinoistumisen on esitetty näkyvän arvovalintoina tietyissä perusopetuksen järjestämistä ohjaavissa asiakirjoista. Ilari Kärki (2015) on tutkinut taloudellisuutta, yksilökeskeisyyttä ja markkinaohjautuvuutta painottavien uusliberalististen arvojen näkymistä keskeisimmissä perusopetusta velvoittavissa ja ohjaavissa asiakirjoissa vuosina 1994–2012. Hänen mukaansa suurin osa käytetystä aineistosta painotti yhteisöllisiä arvoja enemmän kuin yksilökeskeisiä arvoja. Kuitenkin tarkasteltaessa ainoastaan keskeisimpiä perusopetusta ohjaavia asiakirjoja, eli alkuperäisiä valtakunnallisia perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita vuosilta 1994 ja 2004, voitiin havaita uusliberalististen arvojen painottuneen perusopetusta koskevassa valtakunnallisessa koulutuspolitiikassa. (Kärki 2015.)

Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumista on myös kritisoitu useista syistä. Keskeisimpinä ongelmina on nähty markkinamekanismin kykenemättömyys turvata palveluiden laatua, tehokkuutta ja oikeudenmukaista jakautumista (Ball & Vincent 2005). Torontossa on saatu empiirisen tutkimuksen kautta näyttöä siitä, että voittoa tavoittelemattomat varhaiskasvatuspalvelut tuottavat voittoa tavoittelevia toimijoita parempilaatuisia varhaiskasvatuspalveluita (Cleveland 2008). Voittoa tavoittelemattomien varhaiskasvatuspalveluiden paremman laadun voi nähdä perustuvan vanhempien heikkoon kykyyn arvioida palveluiden laatua. Tämän seurauksena yksityisillä toimijoilla voi olla kiusaus tuottaa heikompilaatuisia varhaiskasvatuspalveluita voittoa tavoitellakseen (Cleveland 2008; Ruutiainen, Alasuutari & Karila 2018). Tulee kuitenkin huomioida, että kyseinen tutkimus on toteutettu Kanadassa, eivätkä sen tulokset ole välttämättä suoraan yleistettävissä Suomessa.

Tasa-arvon näkökulmasta ongelmallisena voidaan nähdä markkinoistumiseen yksityisten varhaiskasvatuspalveluiden kontekstissa sisältyvä valinnanvapausmekanismi. Kaikilla vanhemmilla ei ole samanlaisia lähtökohtia markkinoilla toimimiseen, sillä onnistuneen varhaiskasvatusvalinnan tekeminen vaatii vanhemmilta sosiaalisia resursseja, jotka ovat jakautuneet epätasaisesti eri sosioekonomisten ryhmien välille. (Vincent & Ball 2006; Ruutiainen, Alasuutari & Karila 2018.) Vanhemman koulutuksen on myös esitetty olevan yhteydessä lasten hoitomuodon valintaan. Suomalaisen tutkimuksen mukaan korkeammin koulutettujen vanhempien 3–6-vuotiaat lapset olivat matalammin koulutettujen vanhempien lapsia useammin yksityisessä päivähoidossa. Lisäksi vähemmän koulutettujen vanhempien perheissä lasten kotihoito ja perhepäivähoito olivat yleisempi, kun taas korkeammin koulutettujen vanhempien lapset olivat useammin hoidossa päiväkodissa. (Kekkonen 2014, 262.)

Vastaavan kaltainen ongelma sisältyy myös perusopetuksen markkinoistumiseen ja kouluvalintoihin. Kouluvalinnat, joita vanhemmat ja perheet tekevät, eivät ole neutraaleja, vaan ne ovat kytköksissä vanhempien sosiaaliseen ja kulttuuriseen pääomaan sekä paikalliseen kontekstiin ja koulupolitiikkaan (Seppänen, Rinne & Sairanen 2012, 31). Perusopetuksen oppilasvalinnan kautta muodostuneet koulumarkkinat voivat olla merkittävä peruskouluja ja niiden oppilaita eriyttävä tekijä. Kouluteiden eriytymisen havaittiin alkavan jo hyvin varhain, noin 7–9-vuotiaana, ja näin ollen pääsy tiettyyn alakoulun suuntaa ja takaa valintaa vastaavaan yläkouluun myöhemmin. (Seppänen, Rinne & Sairanen 2012, 29–31.)

2.2 SUOMALAISTEN ASENNOITUMINEN MARKKINOISTUMISEEN

Enemmistö suomalaisista kannattaa laajaa julkista sektoria ja suhtautuu melko kriittisesti voittoa tavoitteleviin yksityisiin yrityksiin palveluntuottajina (Haavisto, Kiljunen & Nyberg 2007; Kallio 2008a). Mielipiteet ovat myös muuttuneet kriittisemmiksi viime vuosikymmenien aikana, sillä vuonna 1996 55 % suomalaisista kannatti useimpien kunnallisten palveluiden yksityistämistä, kun taas vuonna 2004 sitä kannatti enää vain 31 % (Kallio 2007, 245–247).

Kansalaisten hyvinvointivaltiota koskevia asenteita ja eri väestöryhmien välisiä mielipide-eroja pyritään usein sekä kotimaisessa että kansainvälisessä tutkimuksessa selittämään ideologian ja intressien avulla. Ideologista ulottuvuutta selitetään usein puoluekannalla – oikeistopuolueiden

kannattajien on todettu suhtautuvan vasemmistopuolueiden kannattajia myönteisemmin kunnallisten palveluiden markkinoistumiseen. Intressi- eli etunäkökulmaa taas on pyritty selittämään esimerkiksi sukupuolen, iän, perhetyypin, työmarkkina-aseman ja sosioekonomisen aseman avulla. (Kangas 1997, 491–492; Kallio 2007, 240.) Aineiston rajoitteiden vuoksi tässä tutkielmassa keskitytään ainoastaan intressinäkökulmaan.

Nuorimpien ikäluokkien on todettu asennoituvan usein muita ikäluokkia positiivisemmin yksityisiin palveluntuottajiin (Ervasti 1994, 283; Forma 2002, 305–306; Kallio 2007, 245–247; Kallio 2008a, 12), mutta toisaalta myös nuorimpien ikäluokkien suhtautuminen on muuttunut viime vuosikymmeninä kielteisemmäksi (Kallio 2007, 245–247). Tutkittaessa suomalaisten suhtautumisissa kunnallisten palveluiden markkinoistumiseen vuosina 1996–2006, ikäryhmittäin tarkasteltuna suurin muutos on tapahtunut 15–30-vuotiaiden ryhmässä, jossa markkinoistumisen kannatus on tippunut 31 prosenttiyksikköä (Kallio 2007, 245–247).

Sukupuolen yhteys kunnallisten palveluiden markkinoistumisen kannatukseen ei ole kiistaton. Miesten on usein esitetty suhtautuvan naisia positiivisemmin yksityisiin yrityksiin kunnallisten palveluiden palveluntuottajina (Ervasti 1994, 283; Forma 2002, 305–306; Forma, Kallio, Pirttilä & Uusitalo 2007, 40), mutta toisaalta myös päinvastaisia tuloksia on raportoitu. Tällöin naiset ovat suhtautuneet miehiä positiivisemmin (Forma 2006, 176–177) tai miesten ja naisten välillä ei ole havaittu tilastollisesti merkitsevää eroa (Kallio 2007, 247).

Myös sosioekonomisen aseman yhteyttä kunnallisten palveluiden markkinoistumisen kannatukseen on tarkasteltu Suomessa. Tulojen on todettu vaikuttavan markkinoistumisen kannatukseen siten, että suurituloiset kannattavat pienituloisia useammin yksityisten toimijoiden lisäämistä sosiaali- ja terveystalouteen (Forma, Kallio, Pirttilä & Uusitalo 2007, 40; Kallio 2008a, 12). Lisäksi työssäkäyvien on esitetty suhtautuvan työttömiä ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevia positiivisemmin yksityisiin yrityksiin palveluntuottajina (Forma, Kallio, Pirttilä & Uusitalo 2007, 40). Koulutuksen yhteys asennoitumiseen markkinoistumista kohtaan sen sijaan ei ole selkeä. Matalasti koulutettujen on todettu kannattavan korkeasti koulutettuja enemmän julkisia palveluita (Forma 1998, 70; Kallio 2008a, 12), mutta myös päinvastaisia tuloksia on esitetty (Haikonen & Kiljunen 2003, 305).

3 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten suomalaiset lapsiperheiden vanhemmat asennoituvat varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen markkinoistumiseen, ja mitkä tekijät selittävät markkinoistumisen kannatusta. Aiemmissä markkinoistumisasenteita käsitelleissä tutkimuksissa asenteita markkinoistumiseen on selitetty sekä ideologia- että intressinäkökulmilla (esim. Kallio 2007, 240), mutta tässä tutkielmassa keskityn aineiston rajoitteiden vuoksi ainoastaan intressinäkökulmaan.

Kuten jokaisen tutkimuksen kohdalla, myös tämän tutkielman toteutuksessa ja sen tulosten arvioinnissa on tärkeää kiinnittää huomiota tutkimuksen luotettavuuteen. Tutkimuksen, erityisesti kvantitatiivisen, tekemisessä ja sen arvioinnissa käytetään usein käsitteitä validiteetti ja reliabiliteetti. *Validiteetilla* tarkoitetaan tutkimuksen pätevyyttä, eli kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Tutkimuksessa ei saisi olla systemaattista virhettä, joka voi syntyä, jos tutkittava ei esimerkiksi ymmärrä kyselylomakkeen kysymystä tutkijan tarkoittamalla tavalla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 226–227.) Käsitteellä *reliabiliteetti* taas tarkoitetaan tutkimuksen luotettavuutta ja toistettavuutta sekä tulosten tarkkuutta, eli sen kykyä tuottaa ei-sattumanvaraisia tuloksia (Vilkkä 2015, 193–194). Tämän tutkielman luotettavuutta ja sen haasteita käsittelem tarkemmin luvussa 5.

3.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA MUUTTUJAT

Tutkimuskysymyksiä, joihin pyrin analyysin avulla saamaan vastauksen, on kaksi:

1. Miten suomalaiset lapsiperheiden vanhemmat suhtautuvat yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen?
2. Mikä selittää tai ennustaa kannatusta yksityisten toimijoiden lisäämiseen varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa?

Selittävänä muuttujana on asenneväittäjä *“Tarvitaan lisää yksityisiä palveluntuottajia päivähoitoon/varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen.”* Selitettävä muuttuja on koodattu kaksiluokkaiseksi, ja en osaa vastata –vaihtoehdon valinneet (n=62) liitin sisältöperustaisesti osaksi ei kannata –luokkaa. Selittävinä muuttujina ovat sukupuoli, ikäryhmät, asuinpaikkakunta, koulutustaso, ammatti, viimeisin/nykyinen työsuhde, perhetyyppi, perheen

TAULUKKO 1. Vastaajien taustatietoja (%) sukupuolittain.

		Nainen	Mies	Kaikki
Ikäryhmät	alle 40-vuotiaat	44	27	35
	40-49-vuotiaat	36	46	41
	50-vuotiaat ja vanhemmat	20	28	24
Asuinpaikka	Pääkaupunkiseutu	34	32	33
	Muu yli 50 000 asukkaan kaupunki	28	29	29
	Muu kaupunki tai kunta	38	39	39
Koulutustaso	Toinen aste tai alempi	29	38	34
	Ammattikorkeakoulu tai opistotaso	34	31	33
	Yliopisto	36	31	33
Ammatti	Yrittäjä	5	10	7
	Johtavassa asemassa	3	7	5
	Muu ylempi toimihenkilö/asiantuntija	24	30	27
	Alempi toimihenkilö	21	13	17
	Työntekijä	28	27	27
	Muu	20	13	17
Viimeisin/nykyinen työsuhde	Yritys	47	63	55
	Kunta, kuntayhtymä, valtio	45	30	38
	Muu	8	7	8
Perhetyyppi	Aviopari ja lapsia	66	77	72
	Avopari ja lapsia	16	16	16
	Äiti/isä ja lapsia	18	7	12
Perheen yhteenlasketut bruttotulot	Alle 40 000 €	21	21	21
	40 000 – 59 999 €	25	18	22
	60 000 – 79 999 €	29	30	29
	Yli 80 000 €	25	31	28
Lasten lukumäärä	1 lapsi	36	29	33
	2 lasta	44	46	45
	3 lasta	15	18	17
	4 lasta tai enemmän	5	7	6
Nuorin lapsi	0–2-vuotta	20	16	18
	3–6-vuotta	22	24	23
	7–12-vuotta	29	35	32
	13–15-vuotta	20	17	18
	16–17-vuotta	9	9	9
Kaikki		100	100	100

yhteenlasketut bruttotulot, lasten lukumäärä ja nuorimman lapsen ikä. Osa selittävästä muuttujista on koodattu uudelleen luokkia yhdistäen. Uudelleenkoodaaminen on tehty sisältöperusteisesti ja pienimpiä luokkia yhdistäen. Ikäryhmät muodostettiin vastaajien syntymävuoden mukaan. Ammatti-muuttujan muut-luokkaan kuuluvat maanviljelijät (n=10), opiskelijat (n=29), eläkeläiset (n=35), kotiäidit/-isät (n=55) ja työttömät (n=50). Lisäksi koodattiin aineiston taustamuuttujien avulla lapsen ikä ja lasten lukumäärä -muuttujat.

Aineistona on käytetty Lastensuojelun keskusliiton tuottama ja Taloustutkimus Oy:n marraskuussa 2014 keräämä Lapsiperheiden avuntarpeet 2014 -kyselyaineisto. Kyseessä on todennäköisyysotannalla kerätty kvantitatiivinen poikkileikkausaineisto, jonka perusjoukkona ovat suomalaiset lapsiperheet, joissa on 0–17-vuotiaita lapsia. Lapsiperheiden avuntarpeet 2014 -kyselyssä on kartoitettu monipuolisesti lapsiperheiden käyttämiä tukimuotoja ja avuntarpeita. Kysymykset käsittelivät perheiden jaksamisen lisäksi myös esimerkiksi erilaisia tuen lähteitä ja järjestöjen ja yritysten roolia palveluiden tuottajana. Vastaajia eli havaintoja aineistossa on 1065 ja muuttujia aineistossa on kaikkiaan 104. Tutkimusaineiston keruumenetelmänä käytettiin Taloustutkimus Oy:n Internet-paneelin itsetäytettävää verkkolomaketta. Aineisto on saatu käyttöön yhteiskunnallisesta tietoaarkistosta Ailasta. (Lapsiperheiden avuntarpeet 2014, 2–3.)

Vastaajien sukupuolijakauma oli hyvin tasainen, naisia on 49,7 % ja miehiä 50,3 %. Otos vastaa koko väestön sukupuolijakaumaa (Suomen tilastollinen vuosikirja 2015). Aviopari ja lapset – perhetyyppi on aineistossa yliedustettuna, kun taas yksinhuoltajia on otoksessa suhteessa liian vähän. Myös korkeakoulutetut ovat aineistossa hieman yliedustettuina. (Suomen tilastollinen vuosikirja 2015). Vastaajien taustatietoja on esitelty kootusti taulukossa 1.

3.2 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkielmassa on käytetty kahta perinteistä analyysimenetelmää, ristiintaulukointia ja logistista regressioanalyysiä. Analyysimenetelmien valintaan ovat vaikuttaneet erityisesti aineiston luonne sekä tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet. Analyysit on tehty tilastollisiin menetelmiin soveltuvalla SPSS-ohjelmistolla.

Tilastollisen testin tuloksena saadaan p-arvo, joka kertoo tilastollisesta merkitsevyydestä, eli siitä, kuinka suurella todennäköisyydellä vaihtoehtoinen hypoteesi on väärä ja samanlainen tulos saataisiin myös sattumalta. P-arvolle on määritelty kolme kriittistä arvoa: $p < 0,001$ (***), jolloin tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä, $p < 0,01$ (**), jolloin tulos on tilastollisesti merkitsevä ja $p < 0,05$ (*), jolloin tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä. (Nummenmaa 2010, 148–149.)

Kun vähintään toinen tarkasteltavista muuttujista on laatuero- eli luokitteluasteikollinen muuttuja, esimerkiksi sukupuoli, muuttujien välisen yhteyden tarkastelu aloitetaan usein ristiintaulukoinnin avulla. Ristiintaulukoinnin avulla voidaan löytää ja tarkastella muuttujien

välisiä riippuvuuksia myös sellaisten muuttujien suhteen, jotka eivät ole vähintään järjestysasteikkolaisia. (Karjalainen 2015, 121.) Muuttujien riippuvuutta toisistaan tarkastellaan χ^2 -riippumattomuustestin avulla. χ^2 -riippumattomuustestin käyttämiseen muuttujien mitta-asteikolle ei aseteta vaatimuksia, vaan muuttujat voivat olla myös kategorisia, mutta testin käytölle on kolme muuta ehtoa: Otoksen tulee olla poimittu satunnaisesti ja riippumattomasti, kaikkien odotettujen frekvenssien tulee olla vähintään 1 ja korkeintaan 20 % odotetuista frekvensseistä saa olla pienempiä kuin viisi. (Nummenmaa 2010, 300–308). Tämän tutkielman aineistossa nämä edellytykset toteutuvat sekä aineiston keräysmenetelmän että sen suurehkon otoskoon vuoksi, joten χ^2 -riippumattomuustestin käytölle ei ole esteitä.

Selittävän analyysitason monimuuttujamenetelmänä on käytetty logistista regressioanalyysiä. Logistinen regressioanalyysi on regressioanalyysin erityistyyppi, jossa selitettävä muuttuja on kaksiluokkainen eli dikotominen. Logistisen regressioanalyysin avulla pyritään ennustamaan, miten todennäköisesti selittävät muuttujat vaikuttavat selitettävän muuttujan taustalla olevaan ilmiöön ja kuinka suuri niiden vaikutus on. Tunnuslukuna käytetään odds ratio –riskilukua, jolla tarkoitetaan vedonlyöntisuhdetta, eli riskiä esimerkiksi jonkin asian, ilmiön tai mielipiteen tapahtumiselle. (Jokivuori & Hietala 2007, 56–71.) Tässä tutkimuksessa odds ratio –riskiluku kuvaa suhteellista riskiä kuulua yksityisten palveluntuottajien lisäämistä kannattavien ryhmään.

Logistista regressioanalyysimallia tulkittaessa tarkastellaan muodostetun mallin sopivuutta, selitystasetta, ennustustarkkuutta sekä selittävien muuttujien merkityksellisyyttä. Mallin *sopivuutta* tarkastellaan käyttämällä Homer-Lemeshow-testiä, joka kuvaa mallin ja aineiston välistä yhteensopivuutta. Täsmällisen *selitystasteen* saaminen mallille ei ole logistisessa regressioanalyysissä mahdollista, mutta sitä arvioidaan Cox & Snell R^2 ja Nagelkerke R^2 -testien avulla. Selitystase kuvaa sitä, minkä verran muodostettu malli selittää selitettävän muuttujan vaihtelusta. *Ennustustarkkuudella* tarkoitetaan sitä, kuinka monta prosenttia kaikista havainnoista malli onnistuu luokittelemaan oikein. Lisäksi arvioidaan yksittäisten *selittävien muuttujien merkityksellisyyttä* muodostetun mallin selitystaselle p-arvon avulla. (Jokivuori & Hietala 2007, 67–72; Nummenmaa 2010, 337–340.)

4 ANALYYSI

Tässä luvussa esittelen tutkielman analyysit ja keskeiset tulokset. Luvussa 4.1 erittelen eri taustamuuttujien yhteyttä lapsiperheiden vanhempien suhtautumiseen yksityisten palveluntuottajien lisäämistä varhaiskasvatukseen ja peruskoulutukseen. Tämän jälkeen luvussa 4.2 pyrin logistisen regressioanalyysin avulla erottamaan muuttujien näennäisyhteydet todellisista yhteyksistä. Lisäksi tarkastelen, kuinka paljon muutokset jonkin selittävän muuttujan arvossa vaikuttavat riskiin kannattaa yksityisten palveluntuottajien lisäämistä varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen.

4.1 SUHTAUTUMINEN VARHAISKASVATUKSEN JA PERUSOPETUKSEN MARKKINOISTUMISEEN

Vastaajista 47 % kannattaa yksityisten palveluntuottajien lisäämistä varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen, ja hieman yli puolet eli 53 % vastaajista vastustaa sitä tai ei osaa ottaa kantaa asiaan. Merkitsevimmät erot asennoitumisessa ovat eri ikäryhmien välillä. Yli 50-vuotiaista ainoastaan 37 % kannattaa yksityisten palveluntuottajien lisäämistä varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen, kun taas alle 40-vuotiaista 50 % ja 41–49-vuotiaista 52 % suhtautuu yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen myönteisesti. Ero ikäryhmien välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < ,000$). Sukupuolten välillä taas ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa. (Taulukko 2.)

Vastaajien sosioekonomista asemaa tarkastellaan koulutuksen, ammatin ja tulojen avulla, jotka kaikki tuottavat tilastollisesti melkein merkitsevän tuloksen ($p < ,05$). Koulutuksen mukaan tarkasteltuna myönteisimmin yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen suhtautuvat ammattikorkeakoulun tai opistotason koulutuksen käyneet, joista 52 % kannattaa yksityisten palveluntuottajien lisäämistä varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen. Kielteisimmin taas suhtautuvat korkeintaan toisen asteen koulutuksen käyneet, sillä heistä ainoastaan 43 % kannattaa yksityisten palveluntuottajien lisäämistä varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen. (Taulukko 2.)

TAULUKKO 2. Mielipiteet yksityisten palveluntuottajien lisäämisestä varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen (%).

	Kannattaa
Sukupuoli	Nainen 49
	Mies 45
Ikäryhmät***	Alle 40-vuotiaat 50
	40–49-vuotiaat 52
	Yli 50-vuotiaat 37
Asuinpaikka	Pääkaupunkiseutu 45
	Muu yli 50 000 asukkaan kaupunki 46
	Muu kaupunki tai kunta 51
Koulutus*	Toinen aste tai alempi 43
	Ammattikorkeakoulu tai opistotaso 52
	Yliopisto 47
Ammatti*	Yrittäjä 53
	Johtavassa asemassa 59
	Muu ylempi toimihenkilö tai asiantuntija 49
	Alempi toimihenkilö 52
	Työntekijä 44
	Muu 39
Viimeisin työsuhde	Yritys 50
	Julkinen sektori 44
	Muu 49
Perhetyyppi	Aviopari ja lapsia 46
	Avopari ja lapsia 52
	Äiti/isä ja lapsia 47
Perheen tulot*	Alle 40 000 € 47
	40 000–59 999 € 42
	60 000–79 999 € 47
	Yli 80 000 € 53
Nuorin lapsi	0–2-vuotta 49
	3–6-vuotta 50
	7–12-vuotta 43
	13–15-vuotta 52
	16–17-vuotta 43
Lapsiluku	1 lapsi 47
	2 lasta 47
	3 lasta 48
	4 lasta tai enemmän 48
Kaikki	47

* tilastollisesti melkein merkitsevä (p<,05), ** tilastollisesti merkitsevä (p<,01), *** tilastollisesti erittäin merkitsevä (p<,001)

Ammatin mukaan tarkasteltuna kaikista myönteisimmin suhtautuvat johtavassa asemassa olevat, joista 59 % kannattaa yksityisten palveluntuottajien lisäämistä. Selvästi kielteisimmin yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen suhtautuvat muut-kategoriaan luokitellut, joista ainoastaan 39 % kannattaa yksityisten palveluntuottajien lisäämistä varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen. (Taulukko 2.) Heistä suurin osa on työttömiä tai muulla tavoin työelämän ulkopuolella, mikä voi osaltaan selittää tulosta (vrt. Forma, Kallio, Pirttilä & Uusitalo 2007, 40).

Tulojen mukaan tarkasteltuna selkeimmin erottuu ylin tuloluokka eli perheet, joiden tulot ovat yli 80 000 euroa vuodessa. Tähän tuloluokkaan kuuluvista 53 % kannattaa yksityisten palveluntuottajien lisäämistä varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen. Eniten yksityisten palveluntuottajien lisäämistä vastustetaan 40 000–59 999 euroa vuodessa tienaaavien joukossa, joista ainoastaan 42 % kannattaa yksityisten palveluntuottajien lisäämistä. Asuinpaikkakunnan koolla, viimeisimmällä työsuhteella, perhetyypillä, nuorimman lapsen iällä tai perheen lasten lukumäärällä ei vaikuttaisi olevan yhteyttä yksityisten palveluntuottajien lisäämisen kannattamista kohtaan. (Taulukko 2.)

4.2 MIKÄ SELITTÄÄ VARHAISKASVATUKSEN JA PERUSOPETUKSEN MARKKINOISTUMISEN KANNATUSTA?

Seuraavaksi tarkastelen monimuuttuja-analyysin tuloksia. Logistiseen regressioanalyysiin valittiin ne selittävät muuttujat, jotka olivat ristiintaulukoinnin perusteella tilastollisesti vähintään melkein merkitsevästi yhteydessä selitettävään muuttujaan. Lisäksi mukaan otettiin perhetyyppi sekä perheen lasten lukumäärä, jotta perheen yhteenlasketut tulot voidaan vakioida sen mukaan, onko kyseessä yhden vai kahden aikuisen perhe ja montako lasta perheessä on. Selittävinä muuttujina logistisessa regressioanalyysissä ovat siis ikäryhmät, koulutus, ammatti, tulot, perhetyyppi ja lasten lukumäärä. Logistinen regressioanalyysi asennoitumisesta yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen sekä sen sopivuus, selitysaste ja yksittäisten muuttujien merkityksellisyys esitellään taulukossa 3 ja mallin ennustustarkkuus taulukossa 4.

Ikä on tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumisen kannattamiseen myös monimuuttuja-analyysin jälkeen. Vanhin ikäryhmä suhtautuu yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa

TAULUKKO 3. Logistinen regressioanalyysi yksityisten palveluntuottajien lisäämisen kannattamisesta.

MUUTTUJAT	Sig.	Odds ratio
Ikäryhmät***		
alle 40-vuotiaat (ref.)	,000	1
40–49-vuotiaat	,735	1,1
yli 50-vuotiaat	,000	0,5
Koulutus		
Toinen aste tai alempi (ref.)	,467	1
Ammattikorkeakoulu tai opistotaso	,370	1,2
Yliopisto	,857	0,9
Ammatti *		
Johtava asema (ref.)	,039	1
Muu ylempi toimihenkilö/asiantuntija	,066	0,5
Alempi toimihenkilö	,283	0,7
Työntekijä	,115	0,5
Yrittäjä	,697	0,8
Muu	,014	0,4
Perheen tulot*		
Alle 40 000 € (ref.)	,044	1
40 000–59 999 €	,087	0,7
60 000–79 999 €	,836	0,9
Vähintään 80 000 €	,442	1,2
Perhetyyppi		
Aviopari ja lapsia (ref.)	,763	1
Avopari ja lapsia	,500	1,1
Äiti/isä ja lapsia	,680	1,1
Lapsiluku		
1 lapsi (ref.)	,865	1
2 lasta	,415	0,9
3 lasta	,569	0,9
4 lasta tai enemmän	,893	0,9

Mallin selitysaste 5,4 %.

Mallin sopivuus (Hosmer and Lemeshow Test)

Step	Chi-square	df	Sig.
1	3,462	8	0,902

kielteisemmin kuin muut. (Taulukko 3.) Tulos on yhdenmukainen myös aikaisempien tutkimusten kanssa, joissa on todettu vanhimpien ikäryhmien suhtautuvan yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen kielteisemmin kuin nuoremmat ikäryhmät (esim. Kallio 2007).

Koulutus ei erottele vastaajien kannatusta yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen logistisen regressioanalyysin perusteella. Ammatti sen sijaan on tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä yksityisten palveluntuottajien lisäämisen kannatukseen ($p < 0,05$). Johtavassa asemassa oleviin verrattuna pienimmän riskiarvon (0,4) saa muut-ryhmä. Ammatin lisäksi myös tulot erottelevat kannatusta yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen. Suurimman riskiarvon (1,2) saa yli 80 000 euroa vuodessa tienaaavien perheiden vanhemmat. Tämä riskiarvo ei ole suhteellisesti kovinkaan suuri, mutta siitä huolimatta korkeammat tulot vaikuttaisivat siis olevan yhteydessä yksityisten palveluntuottajien lisäämisen kannatukseen myös perhetyypin ja perheen lasten lukumäärän vakioinnin jälkeen. (Taulukko 3.)

Mallin sopivuutta aineistoon tarkastelen Hosmer-Lemeshow-testin avulla. Jos p-arvo olisi pienempi kuin 0,05, malli ei soveltuisi riittävän hyvin aineistoon (Jokivuori & Hietala 2007, 68). Nyt kuitenkin p-arvo on 0,902, eli malli soveltuu aineistoon hyvin. Cox & Snell R^2 ja Nagalkerke R^2 -testien tuloksista lasketun keskiarvon perusteella mallin selitysaste on 5,4 %. (Taulukko 3.) Mallin ennustustarkkuus on 58 %, mikä kuvaa sitä, että muodostettu malli onnistuu luokittelemaan 58 % havainnoista oikein (Taulukko 4).

TAULUKKO 4. Logistisen regressioanalyysimallin ennustustarkkuus.

		Asennoituminen yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen.		
		Ei kannata	Kannattaa	%
Asennoituminen yksityisten palveluntuottajien lisäämiseen.	Ei kannata	310	183	63
	Kannattaa	212	228	52
Kaikki				58

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä tutkielmassa olen käsitellyt lapsiperheiden vanhempien suhtautumista varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen markkinoistumiseen. Markkinoistumisella tarkoitetaan prosessia, jossa yhä suurempi osa tietyn palvelun tuotannosta siirtyy yksityisten toimijoiden tuotettavaksi (Anttonen, Häikiö & Raitakari 2013, 291–293). Varhaiskasvatukseen markkinoistumisen on esitetty myötäilevän julkisen sektorin yleistä markkinoistumiskehitystä (Ruutiainen, Alasuutari & Karila 2018) ja perusopetuksen markkinoistuminen näkyy erityisesti kouluvalintamahdollisuuksien myötä muodostuneissa julkiskoulumarkkinoissa (Seppänen 2006). Vaikka markkinoistuminen näyttäytyy erilaisena varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen kontekstissa, on mielekästä ja ajankohtaista tarkastella, kuinka lapsiperheiden vanhemmat, eli he, joiden elämää varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa tapahtuvat muutokset hyvin konkreettisesti koskettavat, suhtautuvat varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen markkinoistumiseen.

Keskeinen tulos tässä tutkielmassa on se, että hieman alle puolet (47 %) suomalaisten lapsiperheiden vanhemmista kannattaa yksityisten toimijoiden lisäämistä varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen, siinä missä reilu puolet (53 %) vanhemmista vastustaa sitä tai ei osaa ottaa kantaa. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että vuonna 2017 noin joka viides suomalaisista kannatti yksityisten palveluntuottajien lisäämistä julkiselle sektorille (Apunen, Haavisto, Iskanius & Toivonen 2017, 21). Tämän valossa vaikuttaisi siis siltä, että varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen markkinoistumisen kannatus saattaisi olla muun julkisen sektorin markkinoistumisen kannatusta voimakkaampaa. Ero voi tosin johtua myös esimerkiksi aineiston perusjoukosta ja kysymyksen asetelusta, joten suurempia johtopäätöksiä tulee välttää.

Asennoitumista varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen markkinoistumiseen selittää erityisesti ikä, ja lisäksi myös ammatti ja tulot. Alle 40-vuotiaiden ja 40–49-vuotiaiden ikäryhmä suhtautui vanhempaa ikäryhmää myönteisemmin varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen markkinoistumiseen, ja ero alle 40-vuotiaiden ja 50-vuotiaiden ja sitä vanhempien välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä myös logistisen regressioanalyysin jälkeen. Tulos on yhdenmukainen myös useiden aikaisempien tutkimuksien kanssa (esim. Kallio 2007 & 2008a), eli tältä osin voidaan todeta, että nuoremmat ikäryhmät vaikuttaisivat kannattavan yksityisten toimijoiden lisäämistä vanhempia ikäryhmiä enemmän niin kunnallisissa palveluissa kuin myös

varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen suhteen. Nuorempien ikäluokkien myönteisempää suhtautumista yksityisiin palveluntuottajiin on selitetty esimerkiksi sukupolvien välisillä eroilla liittyen kokemuksiin hyvinvointivaltiosta sekä sosiaalipolitiikan ideologisilla muutoksilla (Kallio 2008b, 448–449).

Tutkielman tulosten mukaan johtavassa asemassa oleminen lisää todennäköisyyttä kannattaa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumista. Erityisesti johtavassa asemassa olevista eroavat muut-kategoriaan luokitellut, joihin kuuluvat maanviljelijät, opiskelijat, eläkeläiset, kotiäidit/-isät ja työttömät. Aikaisemmissa tutkimuksissa on esitetty, että työssäkäyvät suhtautuvat työttömiä ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevia positiivisemmin yksityisiin yrityksiin palveluntuottajina (Forma, Kallio, Pirttilä & Uusitalo 2007, 40). Muutryhmästä suurin osa on työttömiä tai työmarkkinoiden ulkopuolella, mikä voi osaltaan selittää tulosta. Suurituloisten on aikaisemmissa tutkimuksissa todettu kannattavan pienituloisia todennäköisemmin yksityisten palveluntuottajien lisäämistä (Kallio 2008a, 12). Samansuuntainen tulos saatiin myös tässä tutkielmassa, vaikkakin riskiluvut ja erot niissä olivat pieniä. Koulutuksen yhteydestä asenteisiin markkinoistumista kohtaan on sen sijaan aiemmissa tutkimuksissa saatu ristiriitaisia tuloksia (kts. esim. Kallio 2008a, 12; Haikonen & Kiljunen 2003, 305). Tämän tutkielman perusteella vaikuttaisi siltä, että koulutus ei olisi yhteydessä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumiseen.

Johtopäätösten tekemisen rinnalla on tärkeää tarkastella huolellisesti myös tutkielman luotettavuutta. Tutkimuksen luotettavuutta ylipäänsä tulisi pohtia jo tutkimusta suunniteltaessa, ja se tulisi huomioida esimerkiksi kyselylomakkeen suunnittelussa ja käytettyjen mittareiden kattavuudessa tutkimusongelmaa ajatellen (Vilkkä 2015, 193). Tässä tutkielmassa on kuitenkin käytetty valmista aineistoa, jonka suunnittelussa ja keräämisessä ei luonnollisesti ole otettu huomioon tämän tutkielman tarpeita. Aineistosta ei myöskään selviä esimerkiksi vastaajien puoluekanta, minkä voisi aikaisempiin tutkimuksiin nojaten olettaa olevan tärkeä selittävä tekijä yksilön markkinoistumisasenteiden takana (kts. esim. Kallio 2007). Lisäksi selitettävä muuttuja on jo lähtökohtaisesti ongelmallinen, sillä tässä muodossaan se pyrkii tavoittamaan useampaa ilmiötä samaan aikaan. Nähdäkseni muuttuja tulisi olla jaettu kahteen muuttujaan, joissa toisessa kysyttäisiin suhtautumista yksityisten toimijoiden lisäämiseen varhaiskasvatuksen ja toisessa perusopetuksen kontekstissa. Tällöin ilmiötä voitaisiin tällöin tarkastella selkeämmin rajatusti

tai esimerkiksi vertailevalla otteella. Se ei kuitenkaan ollut aineiston rajoitteiden vuoksi tässä tutkielmassa mahdollista, mutta jatkotutkimuksia ajatellen tämä voisi kuitenkin olla hyvä näkökulma ja erittäin tärkeä aihe tutkittavaksi.

Selitettävän muuttujan ongelmista huolimatta olen pyrkinyt muodostamaan tutkimuskysymykset niin rajatusti, että aineistolla pystytään vastaamaan niihin riittävän hyvin. Tässä tutkielmassa ja sen kysymyksenasetteluissa ei lähtökohtaisesti pyritä markkinoistumisilmiön yksityiskohtaiseen tarkasteluun, vaan pikemminkin tavoittamaan sitä suuntaa, johon lapsiperheiden vanhemmat toivoisivat kehityksen johtavan, sekä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumisen kannatusta selittäviä tekijöitä. Lisäksi tulokset olivat yhdensuuntaisia aikaisempien markkinoistumistutkimuksien kanssa. Tämän voi nähdä merkitsevän ainakin kahta asiaa: Toisaalta voidaan tehdä varovainen johtopäätös, että varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumisen kannatusta voidaan mahdollisesti selittää hyvin samankaltaisilla mikrotason intressitekijöillä kuin millä yleisesti selitetään esimerkiksi kunnallisten palveluiden markkinoistumisen kannatusta. Toisaalta saatujen tulosten yhdenmukaisuus aiempien tutkimusten kanssa vahvistaa käytetyn muuttujan soveltuvuutta ja tutkimuksen reliabiliteettia. Jos tämä tutkielma olisi tuottanut yksinomaan aiempien julkisen sektorin markkinoistumisasenteita koskevien tutkimusten vastaisia tuloksia, selitystä olisi mitä ilmeisimmin syytä etsiä aineistosta ja muuttujasta ennen rohkeiden ja yleistävien johtopäätösten tekemistä.

Markkinoistumista ja suomalaisten asenteita siihen on kunnallisten palveluiden ja sosiaali- ja terveyspalveluiden suhteen tarkasteltu Suomessa jo jonkin verran, mutta suoraan varhaiskasvatukseen tai perusopetukseen keskittyvää markkinoistumisasennetutkimusta on Suomessa tehty hyvin vähän. Aihe on kuitenkin ajankohtainen ja huomion arvoinen, sillä yksityiset palveluntuottajat ovat jo osa suomalaista varhaiskasvatusta ja yksityiskoulujen ja kouluvalintamahdollisuuksien kautta muodostuvat koulumarkkinat ovat jo osa lukuisten suomalaisten lapsiperheiden arkea. Tämä on merkittävää erityisesti siksi, että markkinoistumiskehitys on kulkenut eri suuntaan kuin kansalaisten mielipiteet: suomalaiset suhtautuvat yksityisten toimijoiden lisäämiseen yhä kriittisemmin (Apunen, Haavisto, Iskanius & Toivonen 2017, 21), vaikka niiden rooli erilaisten palveluiden tuottajana on vahvistunut (Arajärvi & Väyrynen 2011, 1). Jatkossa myös varhaiskasvatuksen ja koulutuksen

markkinoistumisen tutkimus ja suomalaisten asenteet niihin tulisi ottaa entistä selvemmin tarkasteluun sosiaali- ja terveyspalveluiden markkinoistumisen tutkimisen rinnalla. Lisäksi esimerkiksi yksityisten ja julkisten palveluntuottajien palvelun laatua vertailevat tutkimukset olisivat myös tärkeitä Suomessa, jotta mielipiteet varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen markkinoistumista kohtaan eivät muodostuisi ainoastaan julkisen keskustelun ja kohujen perusteella.

LÄHTEET

- Ahonen, Sirkka (2003): Yhteinen koulu: Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään. Tampere: Vastapaino.
- Antikainen, Ari, Rinne, Rinne & Koski, Leena (2000): Kasvatussosiologia. Helsinki: WSOY
- Anttonen, Anneli & Häikiö, Liisa & Raitakari, Suvi (2013): Matkalla muutokseen ja hyvinvointimarkkinoille? *Janus* 21:4, 290–297. <https://journal.fi/janus/article/view/50710>
- Anttonen, Anneli & Meagher, Gabrielle (2013): Mapping marketisation: concepts and goal. Teoksessa Gabrielle Meagher & Marta Szebehely (toim.) *Marketisation in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*. *Stockholm Studies in Social Work* 30. Stockholm: Stockholm University, 13–22. <http://www.normacare.net/wp-content/uploads/2013/09/Marketisation-in-nordic-eldercare-webbversion-med-omslag1.pdf>
- Apunen, Matti; Haavisto, Ilkka; Iskanius, Anniina & Toivonen, Sarianna (2017): Kumous kunnissa. EVA:n Arvo- ja asennetutkimus 2017. EVA Raportti 1/2017. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2017/03/eva_asenne_raportti_2017_embargo_kumous_kunnissa_high_res.pdf
- Arajärvi, Esa & Väyrynen, Riikka (2011): Yksityinen palveluntuotanto sosiaali- ja terveystaloudessa 2009. Tilastoraportti 33/2011. Terveystalouden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085516>
- Ball, Stephen & Vincent, Carol (2005): The ‘childcare champion’? New Labour, social justice and the childcare market. *British Educational Research Journal* 31: 5, 557–570. DOI: 10.1080/01411920500240700
- Cleveland, Gordon (2008): If it don’t make dollars, does that mean that it don’t make sense? Commercial, Nonprofit and Municipal Child Care in the City of Toronto. A Report to the Children’s Services Division, City of Toronto. <https://www.toronto.ca/legdocs/mmis/2008/cd/bgrd/backgroundfile-12677.pdf>
- Eerola-Pennanen, Paula; Vuorisalo, Mari & Raittila, Raija (2017): Johdatus varhaiskasvatukseen. Teoksessa Koivula, Merja; Siippainen, Anna & Eerola-Pennanen, Paula (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus: oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino.
- Ervasti, Heikki (1994): Yhteiskuntaluokat ja hyvinvointipalvelut. *Sosiologia* 31:4, 274–287.
- Forma, Pauli (1998): Mielipiteiden muutos ja pysyvyys. Suomalaisten mielipiteet hyvinvointivalttiosta, sosiaaliturvasta ja hyvinvointipalveluista vuosina 1992 ja 1996. Helsinki: Stakes.

Forma, Pauli (2002): Suomalaisten sosiaaliturvaa ja sosiaalipalveluja koskevat mielipiteet vuonna 2002. Teoksessa Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Helsinki: Stakes.

Forma, Pauli (2006): Niin hyvinä kuin huonoinakin aikoina. Suomalaisten sosiaalipolitiikkaa koskevat mielipiteet vuonna 2004. Teoksessa: Kautto, Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2006. Helsinki: Stakes, 2006.

Forma, Pauli & Kallio, Johanna & Pirttilä, Jukka & Uusitalo, Roope (2007): Kuinka hyvinvointivaltio pelastetaan? Tutkimus kansalaisten sosiaaliturvaa koskevista mielipiteistä ja valinnoista. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 89. Helsinki: Kela.
<http://hdl.handle.net/10250/3296> .

Haavisto, Ilkka & Kiljunen, Pentti & Nyberg, Martti (2007): Satavuotias kuntotestissä. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2007. Helsinki: Yliopistopaino. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/files/1783_satavuotias_kuntotestissa.pdf

Haikonen, Jyrki & Kiljunen, Pentti (2003): Mitä mieltä suomalainen? EVAn asennetutkimuksien kertomaa vuosilta 1984–2003. Helsinki: EVA. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/files/149_asenno_20v.pdf

Harrinvirta, Markku Olavi (2000): Strategies of public sector reform in the OECD countries: A comparison. Helsinki: The Finnish Society of Sciences and Letters.

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007): Tutki ja kirjoita. 13. painos. Helsinki: Tammi.

Helsingin Sanomat (25.2.2019): Myös varhaiskasvatuksessa tarvitaan tiukemmat raamit yksityiselle toiminnalle. Kirjoittaja: Heljä Misukka.
<https://www.hs.fi/paivanlehti/25022019/art-2000006012782.html>, luettu 28.3.2019

Helsingin Sanomat (27.2.2019): Varhaiskasvatuksessa kannattaisi kuunnella perheitä. Kirjoittaja: Aino Närkki. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006015342.html>, luettu 28.3.2019.

Hänninen, Sisko-Liisa & Valli, Siiri (1986): Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia. Helsinki: Otava.

Jokivuori, Pertti & Hietala, Risto (2007): Määrällisiä tarinoita. Monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta. Helsinki: WSOY.

Julkunen, Raija (2006): Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes /Gummeruksen kirjapaino Oy.

- Kallio, Johanna (2007): Kansalaisten asennoituminen kunnallisten palvelujen markkinoistumiseen vuosina 1996–2004. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:3, 239–255. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117354>
- Kallio, Johanna (2008a): Kansalaisten asennoituminen hyvinvointivaltion uudelleenmuotoiluun. *Sosiologia* 1/2008, 3–20. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1424133>
- Kallio, Johanna (2008b): Yksityisten lääkäripalvelujen käyttö ja ideologiset tekijät. *Yhteiskuntapolitiikka* 73:5, 477–449.
- Kangas, Olli (1997): Self-Interest and the Common Good: The Impact of Norms, Selfishness and Context in Social Policy Opinions. *Journal of Socio-Economics* 26 (1997): 5, 475–494. [https://doi.org/10.1016/S1053-5357\(97\)90010-X](https://doi.org/10.1016/S1053-5357(97)90010-X)
- Karjalainen, Leila (2015): *Tilastotieteen perusteet*. 2. painos. Ristiina: Pii-kirjat.
- Kekkonen, Marjatta (2014): Perheiden lastenhoitojärjestelyt ja tyytyväisyys päivähoitopalveluihin. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-270-6>
- Kokoomusnuoret (26.5.2015): Suomi tarvitsee maksullisia yksityiskouluja. Kirjoittaja: Juhani Savonen. <https://www.kokoomusnuoret.fi/kannanotot/2015/05/suomi-tarvitsee-maksullisia-kouluja/> luettu 28.3.2019.
- Kuntalaki 410/2015. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410#Pidp446072784>, viitattu 24.3.2019.
- Kärki, Ilari (2015): Uusliberalismia vai ei? Suomalaista perusopetusta koskevien koulutuspoliittisten kasvatus- ja opetustavoitteiden arvot vuosina 1994–2012 Shalom Schwartzin arvoteorian valossa. *Tutkimuksia* 376. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-51-1130-2>
- Lapsiperheiden avuntarpeet 2014 [koodikirja]: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja]. <https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD3151/PIP/cbF3151.pdf>
- Lastensuojelun keskusliitto & Taloustutkimus Oy: Lapsiperheiden avuntarpeet 2014 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-13). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3151>
- Nummenmaa, Lauri (2010): *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. 2. painos. Helsinki: Tammi.

Pearson, Mark & Martin, John (2005): Should We Extend the Role of Private Social Expenditure? IDEAS Working Paper Series from RePEc. <http://ftp.iza.org/dp1544.pdf>

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014): Varhaiskasvatuksen historia, nykytila ja kehittämisen suuntalinjat: Tausta-aineisto varhaiskasvatusta koskevaa lainsäädäntöä valmisteleavan työryhmän tueksi. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-266-1>

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019a): Varhaiskasvatus. <https://minedu.fi/varhaiskasvatus> , viitattu 28.2.2019.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019b): Perusopetus. <https://minedu.fi/perusopetus> , viitattu 28.2.2019.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L3P7> , viitattu 24.3.2019.

Perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P16> , viitattu 24.3.2019.

Riitakorpi, Julia; Alila, Kirsi & Kahiluoto, Tarja (2015): Varhaiskasvatuksen yksityiset palvelut. Valtakunnallinen selvitys 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-449-8>.

Ruutiainen, Ville; Alasuutari, Maarit & Karila, Kirsti (2018): Markkinoistuvat varhaiskasvatuspalvelut. Yhteiskuntapolitiikka 83:4, 441–447. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018092036143>.

Seppänen, Piia (2001): Kouluvalinta perusopetuksessa. Teoksessa Jauhiainen, Arto; Rinne, Risto & Tähtinen, Juhani (toim.) Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Seppänen, Piia (2006): Koulunvalintapolitiikka perusopetuksessa. Suomalaiskaupunkien koulumarkkinat. Kasvatusalan tutkimuksia 26. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Seppänen, Piia, Rinne, Risto & Sairanen, Virve (2012): Suomalaisen yhtenäiskoulun eriytyvät koulutiet. Oppilasvalikointi perusopetuksessa, esimerkkinä Turun koulumarkkinat. Yhteiskuntapolitiikka 77:1, 16–33 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117908>.

Suomen tilastollinen vuosikirja 2015 (2015): Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.doria.fi/handle/10024/130802>.

Varhaiskasvatus 2017. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. SVT Tilastoraportti : 32/2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018100937865>.

Vilka, Hanna (2015): Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vincent, Carol & Ball, Stephen (2006): Childcare, choice and class practices. Abingdon, Oxon: Routledge.

Välimäki, Anna-Leena & Rauhala, Pirkko-Liisa (2000): Lasten päivähoidon taipuminen yhteiskunnallisiin muutoksiin. Yhteiskuntapolitiikka 65:5, 387–405.

YLE Uutiset (20.9.2012): Yksityiskoulu vai tavallinen koulu? Kirjoittaja: Maria Blomberg. <https://yle.fi/uutiset/3-6302305> luettu 28.3.2019.